

**Recuperări canonice – Poezia cu tematică religioasă
a lui Vasile Voiculescu în discursul critic actual**

**Drd. Aura-Valentina PANAITIU-CĂȘUNEANU,
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați**

Abstract: *This study analyzes Voiculescu's religious poems and their critical impact on the contemporary reader.*

Keywords: *Voiculescu, critical reading, religious theme.*

\

Canonul literar definit ca un set de norme, de procedee literar-artistice, estetice, stilistice presupune din partea scriitorului crearea unei opere literare prin configurarea estetică a limbajului. Pentru Bloom înscrierea în canon presupune îndeplinirea următoarelor trăsături: *stranietatea, anxietatea, anxietatea influențelor (depășirea tradiției prin subsumarea ei)*, noțiunea de canon având trei sensuri: sensul de regulă estetică, de operă literară performantă și de criteriu estetic de evaluare. Totodată, el include în *canonul literar*, pe lângă poezie, proză, dramaturgie și scrieri religioase, filosofice, istorice, științifice care dovedesc valențe estetice considerabile. Din moment ce poezia religioasă a lui Vasile Voiculescu dovedește „valențe estetice considerabile” se poate afirma că aceasta îndeplinește criteriile impuse de noțiunea de *canon literar*. Asociind cronologia creației voiculesciene cu etapele construcției spirituale de sine, alăturând predispoziția sa spre dimensiunea sacră/teologică a existenței și experiențele de tip Rugul aprins, Vasile Voiculescu ocupă un loc aparte în literatura română. El respinge cotidianul citadin în detrimentul unui spațiu compensator ce-i oferă iluzia unei seninătăți contemplative; evocarea satului, a peisajului sempitern, ortodoxismul devenind modalități de restabilire a unui echilibru pierdut.

Situat de G. Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, în capitolul *Ortodoxiștii. Momentul 1926. Iconografia mistică. Doctrina miracolului*, alături de Nichifor Crainic, L. Blaga, Paul Sterian, Sandu Tudor, Ștefan I. Nenițescu, Const. Goran, Vasile Voiculescu scrie o poezie cu tematică religioasă. Ov. S. Crohmălniceanu în *Literatura română între cele două războaie mondiale* identifică următoarele etape ale creației voiculesciene: modelul biblic surprins în volumele *Pângă, Poeme cu îngeri*, din 1927, asocierea idealului poeziei pure cu lirica religioasă, în vol. *Urcuș* - 1937 și *Întrezăriri*-1939. Raportat la literatura universală, Vasile Voiculescu poate fi alăturat altor poeți europeni moderni, de la sfârșitul secolului al

XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, care manifestaseră înclinații spre meditația religioasă. Inspirația mistică poate fi comparată cu cea a lui Paul Claudel, autorul celor *Cinci mari ode* (1910) și al *Pantofului de mătase* (1930) sau cu cea a lui Francis Jammes, autorul *Georgicelor creștine* (1912)/ "*Les Géorgiques chrétiennes*" sau cu cea a lui Rilke.

În literatura română, poezia religioasă fusese cultivată de reprezentanții curentului ortodoxist de la revista *Gândirea* (1921): Nichifor Crainic, V. Voiculescu, Adrian Maniu - într-un efort de a conferi adâncime filozofică specificului național. Pe de o parte, autorul se lasă influențat de operele scriitorilor predecesori, fiind îndeplinit astfel „principiul anxietatea influențelor” despre care vorbește Bloom, iar pe de altă parte, depășește „tradiția prin subsumarea ei”, cum ar fi continuarea transformată a modelului propus de Blaga. Începuturile poetice ale lui Vasile Voiculescu au stat sub influența poeziei lui Vasile Alecsandri, Alexandru Vlahuță, George Coșbuc. Lirica sa din perioada interbelică se distinge prin puternice accente religioase, generate de convingerea că există Dumnezeu. Ea se înscrie în curentul tradiționalismului interbelic, care se va transforma în poezia gândiristă. Înclinația spre teluric și elementar, spre sentimentul religios, este transpusă în simboluri și alegorii. Apar treptat semnele expresionismului: tumultul vieții pulsând în vegetația din jur, sufletul devine spațiul unor frământări ca în pragul apocalipsului. Temele religioase preferate sunt Nașterea, venirea Magilor, moartea Mântuitorului.

Dacă în vol. de debut *Poezii* (1916), pot fi identificate ecourile tardive sămănătoriste din Coșbuc, Cerna sau Vlahuță), poezia lui Vasile Voiculescu capătă originalitate și expresivitate începând cu volumul *Pârgă* (1921). În acest sens, G. Călinescu afirma: „*Abia cu Pârgă(...), în care mai sunt totuși poezii de război, începe faza propriu-zis literară a poeziei lui V.Voiculescu, încă șovăielnică.*”¹

Având în vedere mărturisirile autorului în „Confesiunea unui scriitor și medic”, *Gândirea*, octombrie 1935, reprodusă în vol. *Gânduri albe*, Editura Cartea Românească, 1986 aflăm că primele experiențe spirituale care i-au marcat copilăria au fost: sentimentul prezenței unui Dumnezeu cu care discută familiar, convingerea interioară neclintită că Dumnezeu există, viziunea îngerului, dorința de a se face preot, sentimentul religios împletit cu cel mistic și estetic. Totul i se datorează traiului de la țară, din prima

¹ G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Vlad & Vlad, Craiova, 1993, p.881

copilăriei, în care asocia ritualul bisericesc din preajma sărbătorilor pascale cu un adevărat spectacol. Mircea A. Diaconu crede că poeziile religioase ale lui Vasile Voiculescu suferă de „didacticism dizolvat în pură conceptualizare” sau în alegorie și parabolă. Prezenți în exces, îngerii au sens moral. În poezii precum: *Prin sita zilelor*, *Cheia de aur*, *La schit în munți* vor fi evocate copilăria, evenimente religioase, vor fi versificate scene biblice –*Isus în copilărie*. În *Eva* sau *Fata din dafin* „se exprimă lirismul inefabilului erotic” aflat sub o magie ce ține de trăirea religioasă iar în *Cântecul ursului* evocarea vibrează de sentimentul religios. În ceea ce privește religiozitatea poeziei voiculesciene, T. Vianu crede că aceasta „nu-și are originea într-o împăcare a omului cu Dumnezeu, fiind eco-ul unei lupte cu sine sau a unei stări de spirit care având în vedere tragica pustietate lăuntrică aspiră să se întoarcă la Dumnezeu”.¹ Originea operei de inspirație religioasă se află în textul biblic din Noul Testament, Evanghelia după Luca, însă nici lupta simbolică a lui Iacob cu îngerul nu-i rămâne indiferentă.

Astfel, poezia devine un „exercițiu spiritual”- înțelegând prin acesta „un mod de a cerceta conștiința, de a medita, de a contempla...un mod de a pregăti și a predispuce sufletul spre mântuirea lui, prin îndepărtarea de la sine a tuturor înclinațiilor neorânduie”, a ceea ce alterează cum susține Ignățiu de Loyola în *Istoria pelerinului*. *Jurnalul mișcărilor lăuntrice*. Poezia sa cu tematică religioasă își are seva în destinul dramatic, tensionat care refuză să se accepte. Acest tip de imagistică practicat de Vasile Voiculescu a fost mai greu receptat de public, canonul expresiv presupunând asocierea spiritualității cu câteva forme alegorice sau cu figuri emblematice de îngeri, sfinți, martiri, totul fiind surprins într-un limbaj familiar, arhaic.

V. Voiculescu alege să-și intituleze poezia care înfățișează momentul nașterii Mântuitorului, *Simplitate* (Pârgă, 1921): „Păstorii au văzut lumina / Și cei dintâi au alergat... / N-au stat să caute pricina, / Ci umiliți s-au închinat. // Târziu, când cei trei Magi sosiră / Cu ochii sus la steaua lor, / Nedumeriți se sfătuiră... / Și întrebară pe-un păstor. // De nu le vrea ciobanul bine / Și-n staul nu-i călăuzea / N-ar fi știut cui să se-nchine / Căci copilașu-n fân

¹ Tudor Vianu, *Alegorism*, în *Opere*, vol.5, Editura Minerva, București, 1975, pp.549-558

dormea.” Acest aspect este evidențiat și de către pictorul Sorin Dumitrescu, atunci când ne descrie cum se înfățișează privirii icoana Nașterii Domnului: „(...) Deasupra peșterii, o droaie de îngeri veghează spotul ferm al stelei de la Răsărit, ațintit asupra Pruncului din iesle. În stânga lehuzei, premoniția științifică, simbolizată de cortegiul magilor călări, urmează vectorul luminos al astrului; în dreapta, revelația angelică, simbolizată de taifasul duhovnicesc dintre îngeri și păstori” cum susține Sorin Dumitrescu, *Noi și icoana*. Urmărind etimologia cuvântului care dă titlul volumului, *Pârgă* reprezintă fructele timpuriu coapte, trufandalele, care sunt oferite în dar lui Dumnezeu, mai ales cu ocazia praznicului Schimbării la Față. Având în vedere substratul de adâncime al cuvântului *Pârgă*, Iisus este numit *pârgă* în raport cu Adam. Căci se spune în cap. II, paragraful 13: «Trebuie să știm că *pîrgă* și primele roade nu sînt unul și același lucru, *pârga* se aduce după ce ai recoltat, iar primele roade se dau înainte».”¹ Prin urmare, figura christică asumată în această artă poetică – pe care o putem numi, artă iconică - devine evidentă în lumina celor subliniate mai sus, fapt pus în evidență de ultimul vers al poemului: „...Și-ncovoiat sub *pârgă*, aștept culegători.” Acest ultim vers al poemului *Pârgă* redă o „imagine a Imaginii” omul *christomorf*, amintit de Paul Ricœur în *Iubire și justiție*. Astfel, susținem „anagogia ce ne poate trimite, succesiv, prin gândul înduhovnicirii, al teandriei, la Cel a cărui Imagine ne-a rămas zugrăvită în icoane, poemul-icoană reprezentând o realitate (un fenomen dublu saturat intuitiv)”², o lumină care poate trimite la Altceva, mult mai înalt. Prin faptul că încercăm a vedea – contemplând - unele dintre poeziile voiculesciene ca *poeme-icoană* sau *fenomene dublu saturate intuitiv*, pe urmele lui J.-L. Marion, vom putea justifica și *anagogia omului-pom, a christomorfului*.

Din opera lui Vasile Voiculescu nu lipsește poezia iconografică. În *grădina Ghetsimani* are ca punct de plecare un episod biblic, petrecut în grădina Ghetsimani, căruia i-a conferit valențe simbolice și alegorice, și, pentru a conferi mai mult dramatism, mai multă vigoare tragică versurilor, reface o sinteză a mai multor episoade biblice: rugăciunea din grădina Ghetsimani, crucificarea și supliciul îndurat atunci, redarea cadrului natural transfigurat de culorile tragice ale jertfei eroului exemplar. Axul

¹ Origen, *Comentariu la Evanghelia după Ioan*. Cartea I, traducere, note și studii de Cristian Bădiliță, Institutul European, Iași, 1995, p. 69.

² Jean-Luc Marion, *Idolul și distanța*, trad. de Tinca Prunea-Bretonnet și Daniela Pălășan, Editura Humanitas, București, 2007, pp. 277-278.

semantic al poeziei e reprezentat de revelarea dublei naturi a lui Iisus: una umană, supusă precarității și tribulațiilor trupului, și una divină, ce îi permite să acceadă la universul sacralității. Poetul e preocupat de conturarea figurii eroului exemplar, a lui Iisus, de punerea în lumină a frământărilor sufletești ale acestuia. Jertfele cristice sunt tot atâtea trepte inițiatice ce vor culmina cu moartea pe cruce elementele de narațiune sunt puține, ele stând sub semnul esențializării și al sugestiei. În poezia *La răscruce*, sufletul este perceput ca o cale pustie, „Cu întretăieri de drumuri sălbaticе, străine/ Ducând spre patru colțuri...” neștiind spre care să te-ndrești. În fața imaginii apocaliptice a morții asociată deznădejdiei, redată în text prin lexemele *răspântie moartă, lipsa urmei, cruci fără slove, hruba părăsită, un puț fără izvoare, plopul uscat* asociat spânzurătorii singura cale de salvare la care se recurge este fuga de „paragini blestemate” în drumurile neumbrate ale sufletului. În volumul *Poeme cu îngeri* sunt foarte multe prezențe angelice, întreg universul poetic fiind cuprins de această hierofanie. Îngerul devine un instrument mitologic elementar cum îl numește Călinescu. Îngeri stau de pază la poarta cerului, pun omul în legătură cu Dumnezeu, trec prin fața porții, figuri, scene și motive biblice alcătuiind poezia iconografică (Magii, Botezul, Isus pe ape). Poeziile din vol. *Destin și Urcuș* au apărut în *Gândirea* excepție făcând *Isus în copilărie. Cheile de aur, În schit de munte* dezvăluie „coabitarea” cu divinitatea, credința în Dumnezeu e în alternanță cu reproșul venit din dragoste. Mircea A. Diaconu surprinde faptul că într-un număr din *Gândirea* (aprilie 1935), autorul exprimă speranța, nădejdea în versurile: „Și-ncep să urc suișul nainte/Ghețar dumnezeiesc fără de vad.../De-alunec în prăpăstiile sfinte/ Nu-mi pasă, Doamne, tot în Tine cad” (*Suișul*) și îndoiala și dezamăgirea în versurile: „De ce Te-arăți arar și doar pe munte?/ Și vii înveșmântat numai în legi?” (*Fructul oprit*). *Destinul* perceput ca fatalitate i se revelează poetului în *Vis rău* anticipând-i tragismul existenței. Simbolurile sacralității conturează imaginea apocaliptică a judecății proprii vieți ca reminiscență a judecății de apoi. Inelul asfințirii ca simbol al destinului este surprins alunecând ușor în vis. Motivele nopte, îngeri, podul, toiagul cu noduri, plumb sugerează decadența omului determinată de pierderea credinței, greutatea apăsătoare a plumbului determinând prăbușirea în abisul temporal sau în moarte. Interogațiile retorice supun ființa unui exercițiu de reflecție și autocunoaștere. Călătoria sufletului se încheie cu ieșirea din vis iar *trupul cu păcatele vâlvoi* accede la himera mântuirii. Impresionantă este voința autorului de a da un nume „aspirației de desăvârșire și idealului de puritate” cum observa Mircea Zăciu în *Scriitori români*. Voluptatea

sacrificiului, visul etern, somnul nesfârșit descriu coordonatele unui *exil interior*. Poeziile scrise de Vasile Voiculescu după 1944 au exclusiv o tematică spiritual –mistică determinată în mare măsură de experiențele de tip Rugul aprins, mișcare ortodoxă isihastă ce presupunea dobândirea împăcării interioare prin rugăciune. Aceasta l-a făcut pe Mircea Braga să afirme că prin postume, suntem în fața adevăratei poezii religioase a lui V. Voiculescu. și poate în fața singure poezii religioase autentice din literatura română”.¹ dacă în unele poeme atitudinea eului este una de răzvrătire (*Babel, Contemporan*), în altele discursul este de tip intelectualist (*Răstignire, Vaiet*) sau convențional-etic (*Zice Domnul*) ele modelează în manieră artistică, tensiuni interioare, încleștări dramatice. Poezia poate fi considerată un pretext, ruga e o întâmplare, poetul exprimându-se pe sine prin intermediul cuvântului. Mistica se metamorfozează în poemul-rugă în poeziile postume α și Ω , *Sub iedera vieții, Clepsidra, De profundis, Întâia dragoste, Crucea jug* simbolurile religioase crucea, cenușa, smirna, taurul ca simbol al jertfei susțin virtuțile adevăr, dreptate, pace, iubire observându-se o triplă conotație a receptării divinului, de la recunoașterea la invocarea Lui, urmată apoi de o abandonare totală pe altarul jertfei: „*Slăbănogul, nemernicul suflet pruncul Primește-l, Doamne, pe mâinile Tale*”...(Murind). Trecerea între nivelurile realului se produce pe muntele Tabor, prin transfigurare, poetul devenind Altul în momente existențiale diferite. În cele *Nouă mici rugăciuni laice împrejurul împărtășaniei și o laudă Maicii Domnului* sunt ilustrate treptele transcenderii sufletului: *Invocație, Spovedania, Împărtășirea, Rodirea* („Și sufletul mă-mbracă-n nemuritoare haină”. Mesajul textelor publicate postum este unul complex, omul fiind surprins în călătoria devenirii sale spirituale între cer și pământ fiind începutul și sfârșitul propriei devenirii. Vladimir Streinu în *Opera literară a lui V. Voiculescu* vorbește de doi actori (Trupul și Sufletul) și un singur spectator (Poetul) care formează personajul unei drame spiri tuale. *Părinte, unde să te caut și pentru ce te-ascunzi mereu* relevă starea unei neliniști interioare din care se dezvoltă aspirația mântuitoare a omului arhetipal. Asemeni lui Tudor Arghezi, și Voiculescu, *un homo religiosus*, își exprimă prin interogații frământările tragicului existențial. Poezia lui V. Voiculescu

¹ Mircea Braga, *V. Voiculescu. Măștile căutării de sine (o hermeneutică a orizonturilor creației)*, Editura Academiei Române, București, 2008, pp.220-235

reprezintă o lirică interiorizată, muzicală și organică în însăși substanța versului, un mod original de vizionarism biblic în ordinea unor parabole transcendente încărcate de simboluri și mistere. Despre orizontul tragic al poeziei voiculesciene vorbește Mircea Braga susținând că tragicul este generat de „conștiința mișcării sinelui în regimul inexorabilului, al destinului, al fatalității care te însoțește lăsându-te pradă insolubilelor confruntări”. În acest sens poezia *Destinul* rescrie această „destabilizare tragică a individului care știe că legea urcă dincolo de sine, dar prin sine” scăpând înțelegerii: „*Mai sus de tine unde poți să te ridici?.../E-n mine și mă va găsi odată!.../Ascult cum umblă bâjbâind în adâncime/ Și nu-l cunosc; ghicesc de ce mă cată*”... În *Gnoza*, destinul însuși este surprins în dimensiunea sa tragică, pendulând între cer și pământ: *Nu mă-nspăimântă cerul, nici pământul/ Pe unu-l calc, pe cellalt îl străpung...Oricât ai fi la infinit de mine,/Dar de te știu și-ți cânt înmărația/ Nu-mi mai trăiesc în van nimicnicia:/ O, Doamne, sunt contemporan cu Tine/ Și sunt contemporan cu Veșnicia*. Poezia Discursul liric poate fi considerat o artă poetică deoarece autorul își expune concepția despre creație, prin iubire omul devenind nemuritor, iar prin poezie se înscrie în veșnicie. Poezia voiculesciană este o continuă trecere prin „pavăza de gânduri între noi și moarte”; conștiința și-a contruit o *image- etalon*, o imagine a divinității prin care se sustrage efemerului. În postume, sfâșierea conștiinței care nu mai crede în capacitatea sa de autosusținere traduce fragilitatea omului în fața propriului destin. Creatorul, aplecat asupra sa, se strânge între granițele artisticului iar reflecția asupra concret-umanului „ne arată că inițierea nu este cunoaștere, ci înțelegerea cunoașterii” cum susține Mircea Braga în lucrarea sa. Meditația asupra condiției umane bazată pe motive biblice constituie nota de originalitate, de inedit a liricii lui Vasile Voiculescu, ființa umană, prinsă în concretul existențial, aspirând prin intermediul visului spre un *dincolo* al permanenței, al stabilității și al echilibrului.

Bibliografie:

Voiculescu, Vasile, *Opera literară. Poezia*, Editura Cartex 2000, București, 2004.

Voiculescu, Vasile, *Poezii. Antologie*, Jurnalul Național, București, 2011.

Braga, Mircea, V. Voiculescu. *Măștile căutării de sine (o hermeneutică a orizonturilor creației)*, Editura Academiei Române, București, 2008, p.220

Curticeanu Marin, Valentina, *Vocația conceptualizării și nevoia de exercițiu spiritual în poezia lui V. Voiculescu*, în vol. *Permanență și modernitate. Studii Literare*, București, Editura Eminescu, 1977, p.105

Caillois, Roger, *Omul și sacrul*, ed. a II- revizuită, trad. de Dan Petrescu, Editura Nemira, 2006, pp. 29-31.

Dumitrescu, Sorin, *Noi și icoana*. 31+1 iconologii pentru învățarea icoanei, Editura Anastasia, București, 2010, p. 476

Ignățiu de Loyola, *Istoria pelerinului. Jurnalul mișcărilor lăuntrice*. Exerciții spirituale, traducere și note de Antoaneta Sabău, Iulian Budău, S.J., Marius Taloș, Editura Polirom, 2007, P. 187

Jinga, Constantin, *Biblia și sacrul în literatură*, Editura Universității de Vest, colecția episteme [2], Timișoara, 2001, p. 61).

Lovinescu, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane*. Evoluția poeziei lirice, Editura Ancora, București, 1928, p. 107.

Micu, Dumitru, *Gândirea și Gândirismul*, Editura Minerva, București, 1975, pp.513-540

Papadima, Ovidiu, *Peisajul interior din poezia lui V. Voiculescu*, *Gândirea*, nr.7, august-septembrie 1943, reprodus în vol. *Scriitorii și înțelesurile vieții*, Editura Minerva, 1971, București, pp.205-217

Ricœur, Paul, *Iubire și justiție*, trad. de Mădălin Roșioru, Editura Art, București, 2009, p. 86).

Streinu, Vladimir, *Opera literară a lui V. Voiculescu*, E.P.L, 1966, pp. X-XV

Suciu, Sorin, *Vasile Voiculescu. Poemul-icoană sau calea spre Lumină*", în Dorin Ștefănescu (coord.), *Deschiderea poemului. Exerciții hermeneutice*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2012, pp. 7-52.

Vianu, Tudor, *Alegorism*, în *Opere*, vol.5, Editura Minerva, București, 1975, pp.549-558

Zaciu, Mircea, *Scriitori români*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978,